

✓ ГЕНОФОНД (ГФ) ДИКОЇ ФЛОРИ (ДФ) ЯК ОБ'ЄКТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОХОРОНИ ПРИРОДИ

*Маленко Я.В., Кулеба О.В.,
Шанда В.І., Рева С.В.,*

ГФ, як одне із фундаментальних понять популяційної генетики часто тлумачиться досить довільно і широко, ототожнюється з популяційним і видовим складом царств органічного світу, чи взагалі, з певними таксонами, видовим різноманіттям, зі складом цінних, рідких чи зникаючих видів, котрі охороняються чи повинні перебувати під охороною. ГФ, як сукупність, добір, пул генів певної популяції, повинен бути збережений з організмами, носіями унікальних генів, та ареалами-осередками, зонами

поширення, де такі популяції поки що збереглися у природі, не виключаючи заходів консервації статевих клітин, та культур соматичних клітин і тканин.

Теорія охорони ГФ ДФ ще не визначена у своїх основних контурах. Вона може окреслити достатньо широкі кола у різних галузях ботаніки і повинна стати однією з основ охорони рослинного покриву. ГФ ДФ повинен все глибше сприйматись і осмислюватись в якості необхідної національної цінності. Це у першу чергу потребує невідкладних теоретичних і прикладних фітоценологічних розробок.

В популяційній біології рослини ДФ суттєво слід виділити: генетику з першочерговим визначенням генетичної структури, динаміки популяцій, генетичного дрейфу, тиску антропо зумовлених мутацій; фенетику популяцій, в колах якої визначаються та вивчаються фени, модифікації, морфози, феноконії.

На глі значних змін фізико-хімічних параметрів природного середовища, локальних і регіональних, техногенних і радіогенних екстремумів, особливо актуалізуються термінові заходи захисту ГФ органічного світу, у якому ДФ належить провідне місце. В чисто генетичному підході теорію і практику збереження ГФ необхідно поглиблювати і розширювати за межі заходів по використанню і охороні рослин та їх угруповань.

Відомі, виявлені і мало пояснені причини модифікаційної і мутагенної дії агентів і факторів забруднення середовища, винищення природної рослинності, її розчленування призводять до втрати носіїв унікальних і цінних генів. Спонтанний добір антропо змінених місце виростання природної рослинності визначає генетичну динаміку популяцій рослин ДФ. Це проявляється у селективній цінності і співантропофільії, сплантропності, анпротолерантності, збереженні генотипів з певними комбінаціями генів, які підтримують відносну (поки що) просторово-часову стійкість рослин ДФ.

Неоднакова екологічна, ценолічна та еволюційна цінність генотипів, значна гетерогенність, ізольованість ценопуляцій в осередках ДФ ускладнює вивчення загального ГФ більшості видів. Значна поліморфія популяцій ДФ, наявність модифікацій, морфозів, феноконій, радіо і техногенного походження приховують мутації, ускладнюють вивчення змін у ГФ.

Недоступні для людей та худоби частини степових урочищ, парцели лісних угруповань, в тому числі соснових лісів, значні площі порушених земель, особливо відвалів і рінично-збагачувальних комбінатів можуть бути резервантами збереження видів ДФ.

Безумовно, що ГФ ДФ об'єктивно еволюціонує на протязі антропогенезу і техногенезу, в напрямку збереження генів анпротолерантності, спадкових комбінацій у генотипах, які забезпечують

синантропість.

Вихід у практику теорії охорони ГФ

I. Ускладнюється:

- 1.1. виявленням генів антропотолерантності;
- 1.2. збереженням унікальних генотипів рідкісних і реліктових рослин;
- 1.3. підтриманням природних цінних композицій поліморфізму популяцій ДФ;

II. Визначається:

- 2.1. розробкою методів штучного добору в популяціях дикорослих форм;
- 2.2. встановленням умов підтримання і збереження генотипічного поліморфізму багатьох видів і, особливо, цінних.

В обґрунтуванні охорони ГФ ДФ необхідно виділити такі проблеми:

- 1) теорію популяційної біології; 2) екологічну генетику; 3) загальні припущення охорони рослинності.

Вивчення динаміки ГФ популяцій ДФ необхідно тісно пов'язувати з еко- та ценодинамікою, які особливо відчутно відображають антропічні впливи.

Заходи по збереженню ГФ ДФ повинні включати: 1) аналіз генетичної структури популяцій цінних, рідкісних, зникаючих, малочисельних видів; 2) фенетику зникаючих та деградуючих видів; 3) поглиблення каріосистематики антропотолерантних форм; 4) диференційовані заходи посилення охорони найменш антропотолерантних і гетерогенних популяцій; 5) порівняльний аналіз поліморфізму місцевих популяцій; 6) флористико-генотаксономічний підхід; 7) вивчення мутаційної та фенотипічної мінливості; 8) заходи генетичного моніторингу в ДФ; 9) створення резерватів, штучне розмноження рідкісних видів; 10) вивчення напрямів мугування; 11) вивчення гомологічних рядків мінливості; 12) генетичний аналіз адаптацій; 13) вивчення успадкування генів, які визначають антропотолерантність; 14) вивчення експресивності генів; 15) вивчення частот генів і генотипів у просторово близьких популяціях.